Қазақстан Республикасының Бірінші Президенті күніне арналған **«Сейфуллин оқулары – 9:** жоғарғы білім және ғылым дамуындағы жаңа бағыт» атты Республикалық ғылыми-теориялық конференция материалдары = Материалы Республиканской научно- теоретической конференции **«Сейфуллинские чтения – 9:** новый вектор развития высшего образования и науки**»** посвященная дню Первого Президента Республики Казахстан. – 2013. – Т.II, ч.2. – Б. 188-189

МЕМЛЕКЕТТІК ЖОСПАРЛАУДЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БОЛЖАУ

Алпысбай А.Б.

Дамудың ұзақ мерзімді басымдылығын алға жылжытуға рыноктың мүмкіндігі жоқ, сондықтан көптеген дамыған елдерде экономикалық саясаттың басымдылығын және стратегиялық өсуді жоспарлауды мемлекет өзіне алады. Мұндайда ол әдетте ғалымдар мен сарапшылардың көмегіне сүйенеді. Мысалы, Германияда Орталық сарапшылар кеңесі әр жылы парламент пен үкіметке экономиканың жағдайы, оның дамуының келешегі, басымдылығы туралы болжамды баға болатын баяндама ұсынады. Жапонияда және бірқатар басқа да жаңа өндірісті елдерде электрондау мен технологияны ақпараттандыру аясында мемлекетпен ұсынылған басымдылықтар таяу арадағы он жылдықта экономиканың дамуын белгіледі.

Мемлекеттік экономиканы бағдарламалау – елдің әлеументтік-экономикалық дамуын мемлекеттік реттеудің ең жоғарғы нысаны. Мемлекеттік бағдарламалау бір уақытта экономика дамуының ғаламдық мақсатын қамтамасыз ету үшін экономикалық ресурстарды кешенді пайдалану әдісі болғандықтан бағдарламалау – жоспарлаудың ең көп тараған нысаны екені анық. Сондықтан әлеуметтік-экономикалық даму мен мақсатты бағдарламаның кешенді жоспары туралы айтатын болсақ бүгінгі жоспарлау мен болжау келешектегі маңызды бағдарламалардың құралдары.

ЖКТ-нің мәні жалпы теориялар жүйесінің талаптарымен қорытындыланады: әр объекті кейбір күрделі жүйе және одан да күрделі жүйелер элементтері ретінде қарастырылады

Бағдарламалық-мақсатты тәсілдеме (БМТ) мақсатты бағыттың, белгіленген шаралардың кешенділігін, тапсырманың мекен-жайын, міндеттілігін және шараларды жүзеге асыру мерзімінің белгіленгенін, ресурстардың негізгі көздерінің қатаң бірлігін көрсетеді.

Сөйтіп, БМТ кезінде мыналар анықталуы тиісті: Мақсат, кешенді тәсілді қолдану бағдарламалық тәсілдеме жүйелі-кешенімен тығыз байланысты, оны көбінесе жеке мәселелерді шешуде кешенге қосымша ретінде қарастыруда бағдарламалау үдерісінде өткізіледі, мақсатты кешенді бағдарламаны құрастыру үшін бағдарламалық әдіске талаптармен үшін қажетті, ресурстар мен мерзімнің жан-жақты кешенді байланысын қамтамасыз ету тәсілді өткізу үдерісін пайдаланған жөн.

Біз атап өткендей, экономиканы реттеуде қоғамның экономикалық өмірінде мемлекеттің қатысуы маңызды нысан болып табылады. Яғни, нарықтың қызмет ету тетіктеріне айтарлықтай оралымды кірігеді және мемлекетке экономикалық үдеріске елеулі ықпал етуге мүмкіндік береді.

Әңгіме мемлекеттік реттеу туралы болғандықтан, деңгейлі анықталған экономикалық және әкімшілік әдістерді шектеу шартты сипатта болады: кез келген экономикалық реттеуші әкімшілік ету элементтеріне ие, өйткені ол әкімшілік шешімі арқылы жүзеге асады және соған сәйкесті мемлекеттік органның бақылауында болады. Екінші жағынан, әкімшілік реттеушіде, оның іс-әрекеті экономикалық қатнастарға қатысушылардың тәртібіне жанама әсер еткендіктен, экономикалық реттеудің бір сәті бар. Мысалы, егер мемлекет ресурстар бағасына бақылау жасауға тырысса, ол өндірушінің қызмет тәртібін өзгертеді және өндірістік бағдарламасын қайта құруға, инвестицияны қаржыландыруға жаңа көздерін пайдалануға мәжбүрлейді және т.б.

Алайда, кейбір ұқсастыққа қарамастан, экономикалық және әкімшілік әдістер, дегенмен өзінің әсері бойынша қарама-қайшы болып табылады. Әкімшілік реттеуші таңдау еркіндігін елеулі шектейді. Экономикалық керсінше, экономикалық қатынастарға қатысушылар үшін қосымша ынталандыру жасап, оны кеңейтуі мүмкін.

Экономикалық әдістер нарық экономикасының қарқынды дамуы мен тиімді қызмет тәртібін шешу үшін қолданылады. аймақтық саясатты жүзеге асыру; экономикалық өсудің жаңа сапасын қамтамасыз монополиялық нарықты тікелей мемлекеттік бақылау. әкімшілік реттеу – қатаң мөлшерлемелі акциздік салықты енгізу, бағаны жоспарлауды қолдану, мемлекеттік монополияға қатысты, нарықты үйлесім икемсіз сұраныс тауарларын әкімшілік реттеу. Сондықтан өндірістің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Өндірістік және экономикалық қызметтің барлық түрлерін жүргізу үшін және оларды бақылау үшін қажетті.

Экономиканың даму үрдісіне ғылыми талдауды қосатын, ғылыми алғышарты құру. Қалыптасқан үрдіс, белгіленген мақсаттар ретінде есептелетін, алда тұрған қоғамдық ұдайы өндірісті, алдын ала көре білу нұсқасы Келешекте тапсырылған міндетке жету үшін, осы кезеңде не өзгертуге іздестіру болжамына базалық көзқарастың шешуші маңызы болады, ал нормативтік болжам үшін – мақсатты маңызы бар. Сондықтан болжау тәсілдерінің арасында сарапшылық, экстрополяциялық және экономикалық-математикалық (модельдеу) түрлерін қолдану ұтымды нәтиже шығара алады.

Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын жоспарлау, бастапқы ақпараттарды өңдеу және өзіне таңдауды қосатын және мақсаты ғылыми дайындау, қаржыны анықтау мен оған жету жолын қарастыруға негізделген, дайындау үдерісі мен қабылданған басқару шешімін көрсетеді.

Осындай тиімділігі экономиканың тиімділігі, қаржы жағдайы, ақша айналымы, тауарлар нарығы және бағалы қағаздар, баға қозғалысы, жұмыспен қамтамасыз ету, өмір сүру деңгейі және т.б. индикативтік жоспарлау нарық экономикасының жағдайы мен мемлекеттік реттеу әдістерінің бүкіл әлемде кең тарауы үшін ең қолайлы болып табылады.

Ғылыми жетекшісі: Б.Мүтәліпқызы, э. ғ. к., доцент